

Wim van der Schee, Evangelie en sociale structuren

03-12-2013

Een tijdje geleden postte ik hier een blog met daarin de stelling: 'Waar vrouwen en mannen op één niveau kunnen opereren hebben we niet te maken met een beïnvloeding van de kerk door 'de wereld', maar met een beïnvloeding van 'de wereld' door de kerk.' Het lijkt me goed om één van de gedachtelijken die deze stelling ondersteunt hier nog eens apart uit te werken.

Ik probeer daarmee tegelijk een positieve bijdrage te leveren aan de discussie rond het al dan niet toegestaan zijn van vrouwelijke ambtsdragers in gereformeerde kerken. Dat stond voor mezelf al op de rol toen ik m'n negatieve bijdrage leverde: een uitvoerig betoog waarom de argumentatie tégen niet deugt en niet overtuigt. Dat soort opruim-werk is nodig, maar niet genoeg. Er is niets tegen betekend tenslotte nog niet dat er iets vóór is. Bovendien blijf zo de sfeer hangen die systematisch wordt opgeroepen door tegenstanders, dat namelijk de bijbel zelf een sta-in-de-weg vormt voor vrouwelijke ambtsdragers, en dat voorstanders dus altijd een aantal teksten 'onschadelijk' moeten zien te maken.

De bijbel staat intussen helemaal niet in de weg. Wat in de bijbel gebeurt opent op een eigen manier de weg naar de gelijkwaardigheid van mannen en vrouwen. Ook daar is meer over te zeggen dan ik hier ga doen. Almatine Leene bijvoorbeeld werkt dezelfde positieve stimulans die de bijbel geeft op haar manier uit, uitvoerig in haar Triniteit, antropologie en ecclesiologie en toegankelijk in haar Samen dansen in de kerk. Ik kies m'n eigen route en concentreer me op de vraag: wat gebeurt er in de bijbel met sociale structuren wanneer die in contact komen met het evangelie?

Sociale structuren zijn min of meer vaste posities en rolpatronen die een bepaalde samenleving structuur geven. Ze geven aan wat normaal is en hoe je je geacht wordt te gedragen. De verhouding tussen man en vrouw, zowel binnen als buiten het huwelijk, is er een voorbeeld van. Maar er zijn er veel meer. Het is fascinerend om te kijken wat er rond Jezus en zijn apostelen mee gebeurt.

Dat blijkt meteen bij Jezus en de sociale structuur van het koningschap waar hij zelf deel van uitmaakt. Wie zegt: ik ben een koning, roept altijd een heel complex van rollen, verwachtingen, taken en bevoegdheden op. Dat daar bij Jezus iets mee gebeurt blijkt al aan de buitenkant uit de terughoudendheid waarmee hij zichzelf publiek presenteert als de Messias, de zoon van David, de koning van Israël. Kijk je meer inhoudelijk, dan blijkt Jezus wel degelijk een koning (Joh. 18: 37), maar hij is anders koning. Zijn koningschap hoort niet bij deze wereld (18: 36). Een normale koning zou zijn dienaren hebben laten vechten om hem te beschermen, Jezus niet (18: 36). Van het begin af aan is hij de zoon van de Koning die zegt: niet door kracht of geweld, maar door mijn Geest (Zach. 4: 6). Hij is de koning die zich laat vinden als een ingebakerde baby in een voerbak (Luc. 2: 12) zonder zijn groot hemels leger (Luc. 2: 13). En deze stijl geeft hij door en schrijft hij voor: normaal is dat leiders heersen en vorsten macht hebben, maar wie Jezus volgt en belangrijk wil zijn, zal moeten dienen in de Geest van Jezus zelf (Mar. 10: 42-45).

In dit soort (en heel veel verwante) teksten gebeurt van alles. Om te beginnen moet het opvallen dat Jezus het koningschap niet afschaft. Hij is koning en laat zich zo eren (Mat. 2: 11). Onder hem is ook niet alles één egalitaire massa: onder zijn leerlingen blijven er sommige belangrijker dan andere, blijft er een eerder en later, een voorop gaan en volgen (Mar. 10: 43-44). Jezus is geen revolutionair die gegeven sociale structuren wil afschaffen, geen grote gelijkmaker die vindt dat er eigenlijk geen koningschap of macht of verschil mag zijn. Aan de andere kant protesteert hij ook niet alleen maar tegen misbruik. Dat is wat de NBV suggereert in Marcus 10: Jullie weten dat de volken onderdrukt worden door hun eigen heersers en dat hun leiders hun macht misbruiken. Gegeven de rest van de bijbelplaatsen zou protest tegen misbruik hoogstens een element kunnen zijn, maar is het niet waar het om gaat — en ik houd het er op dat de NBV het hellenistisch Grieks over-interpreteert (zie mijn weergave aan het slot van de vorige alinea).

Hier gebeurt iets wat veel dieper ingrijpt. In feite keert Jezus de richting om van het hart van het koningschap (en daarin van alle vormen van legitieme politieke macht). Dat hart is dat macht berust op afdwingbaarheid, op een als legitiem ervaren geweldsmonopolie. Jezus oefent zijn koningschap uit niet door te vragen maar door te geven. Hij ziet af van elke vorm van macht, dwang of geweld, inclusief de subtiele vorm van manipulatie. Hij heerst door te geven zonder terug te verwachten, zoals zijn Vader dat ook doet (Mat. 5 slot, Jak. 1: 5.17), door van de waarheid te getuigen (Joh. 18: 37), door te dienen en zijn leven te geven als losgeld voor velen (Mar. 10: 45). Kortom, de sociale structuur van het koningschap (en daarin van legitieme politieke macht) wordt aanvaard en blijft overeind, maar de interne richting ervan wordt volledig omgekeerd.

Pilatus laat merken daar totaal niets van te begrijpen (Joh. 18: 38). De direct verdere gang van zaken lijkt dat onbegrip alleen maar te bevestigen: wie koning is maar het zonder leger, zonder macht, zonder geweld en zonder manipulatie wil doen, die eindigt als bespottende koning der Joden aan een kruis. Maar Jezus' opstanding op Pasen bewijst zijn gelijk. Het is alleen maar consequent dat hij dan niet aan Pilatus of de Joodse leiders of aan iedereen publiek verschijnt, maar alleen aan vrouwen en onaanzienlijke leerlingen: hij manipuleert niet en dwingt niet af, maar heerst in een koninkrijk van liefde (Joh. 14: 21.23v). En dat blijkt waar: tegen de normale gang van zaken in tellen wij nog steeds onze jaren naar deze koning.

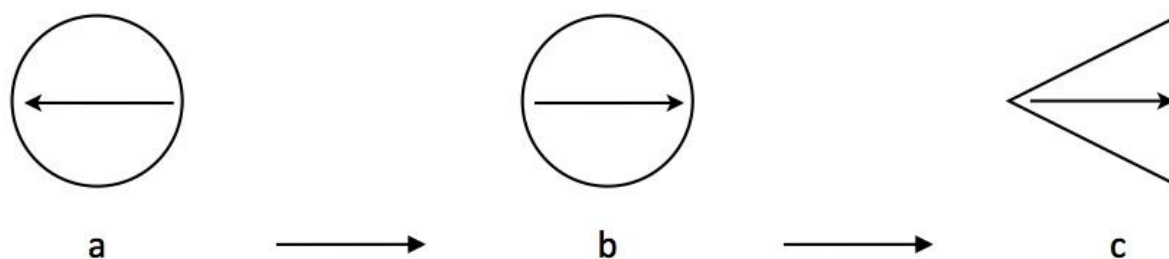
Niet dat dit wil zeggen dat 'wij' of christenen in het algemeen dit nu wèl begrepen hebben. Er is onmiskenbaar iets op gang gekomen rond de sociale structuur van koningschap en legitieme macht. Niemand heeft ze grondiger gerelativeerd dan Jezus. Tegelijk blijft het doorsnee christelijke overtuiging dat het koninkrijk van God wel degelijk bestaat in macht en soevereiniteit ('Er is geen terrein des levens waarvan Christus, die aller soeverein is, niet zegt: "Mijn"...) en doen talloze christenen alsof deel hebben aan Jezus' koningschap je kracht, voorspoed, zelfstandigheid, kortom macht oplevert. Het blijkt maar al te zeer hoe onvoorstelbaar de echte macht van liefde, lijden, dienen en waarheid voor mensen is. Ik heb eerlijk gezegd ook geen idee, hoe ver de consequenties reiken van de omkering die Jezus heeft aangebracht in het hart van gezag en macht, van recht en vergelding — maar ze reiken verder dan we denken.

Het gaat me intussen niet om dit voorbeeld op zich, maar om wat het zichtbaar maakt van wat er bij Jezus met sociale structuren in het algemeen gebeurt. Dat vind ik verhelderend voor een van de grote eigenaardigheden van het Nieuwe Testament: aan de ene kant lijkt het niet geïnteresseerd in directe hervorming van sociale structuren, aan de andere kant heeft het op lange termijn onoverzienbare hervormende effecten opgeroepen. Juist als door het christelijk geloof sterk beïnvloede cultuurkring is de Westerse in allerlei opzicht uniek geworden in de wereld. Is er iets te zeggen over hoe dat heeft 'gewerkt' en nog 'werkt'?

Eén van de mensen die daarover heeft nagedacht is de Duitse (kerk)jurist Hans Dombois († 1997). Hij schrijft er over in zijn boekje *Evangelium und soziale Strukturen* (Luther-Verlag 1967). Bij mijn weergave van wat hij beweert houd ik een slag om de arm. Dombois' teksten blinken over het algemeen niet uit in helderheid. Je moet er goud in delven. Maar hij geeft te denken.

De kern van wat Dombois betoogt lijkt me dat Jezus, en in zijn gevolg de apostelen, de kerk, christenen, gegeven sociale structuren (a) in eerste instantie aanvaardden, (b) er tegelijk of vervolgens een diep inhoudelijke conversie op aanbrengen, die (c) vervolgens een eigen interne dynamiek oproept die trekt naar het komende Koninkrijk en die de eerst gegeven sociale structuren op termijn verandert. In beeld:

Schematische weergave

Toegepast op de bovenstaande schets van het koningschap: dat wordt aanvaard (a), maar krijgt een hart-transplantatie: van macht naar afzien van macht (b) en dat verandert binnen de invloedssfeer van het christendom op termijn de kijk op koningschap en politiek macht grondig, hoe onvolkomen hier ook (c).

Eén van de voorbeelden die Dombois bespreekt is de sociale structuur van het huwelijk en van de algemenere verhouding tussen man en vrouw. Die structuur wordt ook in eerste instantie aanvaard (a). Noch Jezus zelf noch een latere schrijver in het Nieuwe Testament betwist dat binnen het huwelijk de man naar de rechtsovertuigingen van die tijd een vorm van gezag ('Herrschaftsrecht') over zijn vrouw heeft. Ook de algemenere structuur waar het huwelijk een onderdeel van uitmaakt wordt aanvaard. Tenslotte had destijds elke vrouw een man die haar heer of hoofd was: haar vader, haar oudste broer, de oudste oom die familiehoofd was, etc. Uitgehuwelijkt worden betekende dat je als vrouw een andere gezagsdrager kreeg, niet dat je eerst vrij was en nu iemand boven je moest dulden.

Tegelijk wordt deze sociale structuur niet alleen aanvaard. Ze ondergaat ook een conversie (b). Dombois verwijst naar de woorden van Jezus over wat God heeft verbonden en de mens niet mag scheiden (Mat. 19: 6, vgl. Luc. 16: 18). Dat mannen iets te zeggen hebben over hun vrouw blijft staan, maar ze hebben niet over haar te beschikken. Ze zijn in hun huwelijk onlosmakelijk aan hun vrouw verbonden.

Haar 'wegdoen', bijvoorbeeld omdat ze onvruchtbaar blijkt, is niet mogelijk (vgl. Joh. 4: 18, waarbij de consensus van vrouwen uit vergelijkbare culturen is dat deze vrouw wel onvruchtbaar moet zijn, anders word je niet vijf keer afgedankt). De volgens Jezus onlosmakelijke binding relateert de hele gezagsverhouding: het gezag van mannen is begrensd en ze zijn gedwongen het zonder machtsmiddelen uit te oefenen. Hoe ingrijpend dat overkwam blijkt wel uit de reactie van Jezus' leerlingen: Als het met de verhouding tussen man en vrouw zo gesteld is, kun je maar beter niet trouwen (Mat. 19: 10). Iets dergelijks is nog steeds een normale reactie van mannen uit verwante culturen.

Het is verleidelijk hier te denken aan de verhouding tussen predikant en gemeente in de gereformeerde traditie. Juist om te voorkomen dat er een gezagsverhouding tussen predikant en gemeente zou ontstaan is er in de 16e eeuw voor gekozen te werken met een wederzijdse binding voor onbepaalde tijd. Als je niet van elkaar af kunt is tenslotte niemand de baas. Dat is precies de impact van Jezus' woorden op de sociale structuur van het huwelijk.

Dombois ziet de dynamiek (c) die hierdoor opgeroepen wordt al in het Nieuwe Testament zelf starten. In Efeze 5 wordt ook door Paulus de gegeven sociale structuur als zodanig nog aanvaard: de man is het hoofd van de vrouw. Tegelijk gaat Paulus al verder dan Jezus in de net aangehaalde teksten. Hij start met een 'Aanvaard elkaars gezag uit eerbied voor Christus' (5: 21). Hij plaatst het huwelijk onder het gebod van liefde en parallel aan de verhouding van Christus tot de gemeente. Net zo goed als bij het koningschap bij Jezus blijkt de structuur van het gezag ('Herrschaftsrecht') van de man over zijn vrouw overeind te blijven (a), maar de inhoudelijke richting is intussen volkomen omgekeerd: je vrouw liefhebben als jezelf (b), met alle effecten van dien (c). Tot zover Dombois.

Het lijkt me goed een paar dingen te onderstrepen hier. Als het om aanvaarding gaat (a), gaat het niet om iets tegen heug en meug. Alles wijst er op dat in ieder geval de apostelen ook echt en serieus vonden dat de gegeven verhouding tussen man en vrouw goed was. Paulus neemt de moeite dat in zijn actualiteit nog eens extra te onderbouwen vanuit de Tora, de natuur, de schepping en de gewoonte van alle kerken (1 Kor. 11; 14; 1 Tim. 2). Het is binnen die gegeven structuur dat hij, op het spoor van Jezus zelf, de richting omkeert.

Hierbij hoort dat er voor zover ik kan zien geen spoor is te vinden in de bijbel zelf van bewuste bedoeling van wat dit uiteindelijk aan dynamiek zou gaan opleveren. Zoals normaal en te verwachten is ligt de historische ontwikkeling nadien volkomen buiten de horizon van de schrijvers. Dombois ziet dynamiek starten omdat hij Paulus al meer ziet zeggen dan Jezus zelf, maar dat is zijn constatering. Om nog een ander voorbeeld te noemen: tegen de achtergrond van latere ontwikkeling wordt duidelijk dat Paulus' instructie dat vrouwen wel degelijk onderwijs moeten krijgen (1 Tim. 2: 11) een dynamiek oproept die de voor Paulus vanzelfsprekende verhouding tussen man en vrouw (2: 12) opheft. Intussen weten bijv. de Afghaanse Taliban wat de impact is van onderwijs van meisjes op de verhouding tussen man en vrouw — en zij handelen er helaas naar. Paulus kon dat niet weten of bedoelen. Toch heeft hij zo geschreven, met alle gevolgen van dien.

Van Jezus zelf zijn geen uitspraken hierover overgeleverd, maar zijn optreden tegenover Marta en Maria stimuleert zonder meer dezelfde dynamiek naar gelijkwaardigheid van man en vrouw (Luc. 10: 38-42): Maria die de in die setting mannelijke rol van leerling aan Jezus' voeten gekozen heeft, heeft het goede deel gekozen tegenover Marta die de vrouwelijke rol van zorg gekozen heeft. Het is bij Jezus moeilijk voorstelbaar dat hij zich niet bewust zou zijn geweest van de impact hiervan, maar er wordt niets over gezegd.

In ieder geval helpt Dombois' drieslag van aanvaarding (a), conversie (b) en dynamiek (c) om gedifferentieerder naar het Nieuwe Testament te kijken dan we wellicht gewend zijn. Er staan niet alleen dingen, er gebeurt ook van alles en dat gebeuren houdt niet op bij de afsluiting van de canon. Ook de bijbel heeft een 'Wirkungsgeschichte' die serieus te nemen is. Ik vind de drieslag bovendien herkenbaar bij verwante thema's. Dombois past haar zelf nog toe op het patriarchaat (dat door Jezus' gebod om te worden als een kind — en niet als een vader! — van innerlijke richting veranderd wordt), op de eigenaardigheid (wanneer God de eigenlijke eigenaar is, zijn mensen nooit meer dan vrijgelatenen die het beheer hebben) en op politieke macht (zie boven uitvoerig). Maar je kunt ook denken aan de sociale structuur van de slavernij, die uiteindelijk juist in de christelijke cultuurkring en onder invloed van christenen is opgeheven op basis van een vergelijkbare eigen dynamiek van een omkering in het hart van die sociale structuur zelf, die intussen in het Nieuwe Testament nog aanvaard blijft. Wie in Christus zijn slaaf of slavin als broer of zus opnieuw ontvangt, zoals Filemon Onesimus, moet op den duur iets aan de sociale structuur zelf gaan doen.

Het is daarbij vooral de moeite waard te letten op de inhoudelijke kant van de conversie die de diverse sociale structuren ondergaan. Die ligt steeds dicht bij het hart van het evangelie zelf en bij het hart van waar het Jezus en zijn apostelen om gaat. Als Paulus naar alle kanten toe iets stimuleert is het een manier van in het leven staan als christen die Christus' eigen manier van leven navolgt: geen zelfhandhaving, maar uit zijn op het belang van de ander in praktische liefde, jezelf geven, jezelf in nieuwe vrijheid onderschikken. Dat is wat hij in Efeze 5 onder andere toepast op de onderlinge verhouding van man en vrouw.

Voor vrouwen betekende dat in hun toen ondergeschikte positie een op korte termijn kleine overgang: van het erkennen van het gezag van hun man omdat dat moet, naar het vrijwillig erkennen van het gezag van hun man in navolging van Christus. Op langere termijn is die overgang echter veel groter: een vrijwillig, vanuit andere overtuiging erkennen van een gezagsverhouding blaast die gezagsverhouding op den duur op: je staat immers binnen de gegeven structuur als in Christus vrije mensen naast elkaar. Voor mannen betekende een leven in navolging van Christus meteen al een veel ingrijpendere overgang: je bent niet alleen meer hoofd, je hebt zelf een hoofd; je mag de kern van je hele verhouding met je vrouw, je slaven, je kinderen, je bezit en wat nog maar meer ook, leren omdenken en omleven vanuit het leven van die merkwaardige Koning die heerst in liefde en niet in macht. Het is de kern van het christelijk geloof en leven zelf die uiteindelijk de machismo mediterrane cultuur moest opblazen.

Van hieruit gezien is het vervolgens de moeite waard om je af te vragen wat voor rol de verschillende nieuwtestamentische uitspraken over sociale structuren spelen binnen de ontwikkeling van aanvaarding, conversie en dynamiek. Het is opvallend dat de apostolische instructie die bestaande sociale structuren aanvaardt en verdedigt (a) dient om juist die levenshouding te beschermen die tegelijk het kloppend hart van de conversie (b) uitmaakt. Juist omdat het gaat om een leven vanuit de gezindheid die Jezus Christus had (Fil. 2: 5) kunnen sociale structuren niet alleen intact gelaten worden maar moeten ze ook intact blijven tegenover druk van een andere gezindheid. Dat vervolgens juist dat leven vanuit de gezindheid van Christus een eigen dynamiek in gang zet die dezelfde sociale structuren ingrijpend verandert (c) is voor later, maar geheel in lijn met waar het in de apostolische instructie om gaat.

Tenslotte in dit verband: ik vind de onderscheidingen en ontwikkelingen van Dombois helpen om het effectieve gewicht van bijbeluitspraken te begrijpen. Dat bijvoorbeeld Gal. 3: 28 (Er zijn geen Joden of Grieken meer, slaven of vrijen, mannen of vrouwen — u bent allen één in Christus Jezus) zo'n vormende invloed gekregen heeft in het denken van de meeste gereformeerden over de verhouding tussen Joden en Grieken, tussen slaven en vrijen en tussen mannen en vrouwen is niet maar omdat het een 'handige tekst' is waarmee je andere 'teksten' kunt neutraliseren. Je ontmoet er de basics in van de onderlinge verhoudingen tussen christenen die van kracht blijven tot in het komende Koninkrijk. De uitspraak biedt zich aan als het natuurlijke punt waar heel de dynamiek rond de genoemde drie sociale structuren heen tendert (c!) en biedt tegelijk de kern van de conversie (b!) die alle drie deze structuren ondergaan: u bent allen één in Christus Jezus. Dat levert Gal. 3: 28 een ander gewicht op dan insituatie-bepalingen die uitgaan van bestaande verhoudingen (a).

Goed, zoals gezegd: wat er gebeurt met sociale structuren in de bijbel levert een dynamiek op die met de afsluiting van de canon niet is gestopt. Het heeft tijd gevraagd, veel tijd, maar de verhouding tussen overheid en onderdanen is ingrijpend anders geworden dan die in het Romeinse Rijk, de slavernij is afgeschaft en vrouwen en mannen hebben een gelijkwaardige plaats gekregen in onze samenleving. Wat daar verder ook aan te nuanceren valt, netto zijn we er ook als christenen vrijwel allemaal blij mee, ongeacht onze opvattingen in de discussie over vrouwelijke ambtsdragers. Dat lijkt me terecht. Het gaat bij al deze zaken (en nog veel meer) in ieder geval mede om ontwikkelingen 'op grond van de Schrift', op grond van de dynamiek die door het evangelie zelf wordt losgemaakt, ook in sociale structuren. We leven niet meer in de eerste eeuw, en ook niet in een mediterrane wereld. We leven in de slipstream van het evangelie, inclusief alles wat dat in twintig eeuwen heeft losgemaakt. Wanneer we de laatste inconsequentie uit onze omgang met de bijbel in dezen zouden verwijderen en de gelijkwaardigheid van vrouwen en mannen ook in de kerk volledig vorm geven is dat dus geen voorbeeld van verwereldlijking of van capitulatie voor een tijdgeest, maar het aanwijsbaar volgen van de wegen van het evangelie door de tijd.

Wim van der Schee, Toewijzing en theologie

Dit is de tekst die ik zo ongeveer gelezen heb op de vergadering van de generale synode Ede 2014 op 20 mei, door het Nederlands Dagblad getypeerd als 'een heus college' ;-). Ze wordt hier gepubliceerd op verzoek. De verwijzingen naar een besluittekst aan het eind gaan over de voorgestelde besluitteksten in het rapport van deputaten m/v aan deze synode.

Broeders,

Vanmorgen wil ik graag twee dingen voor het voetlicht halen. Het eerste is dat we het wel over een probleem van ons zelf hebben. Het tweede is waarom theologie zo'n mooi vak is.

Om aan te kunnen geven wat ik met dat eerste bedoel eerst even een onderscheiding en een begrip. De onderscheiding: wij hebben allemaal allerlei overtuigingen waar we ons van bewust zijn, waar we over discussiëren en zo, en we hebben overtuigingen waar we ons niet per se van bewust zijn, maar die we in praktijk brengen in ons leven. Soms hebben we er nog nooit bij stil gestaan, maar dat maakt die geleefde overtuigingen niet minder echt. Bij het gesprek over mogelijke vrouwelijke ambtsdragers is dat een belangrijke onderscheiding. Volgens mij vormen overtuigingen die wij leven de belangrijkste drijfkracht achter dat gesprek.

Dan het begrip: toewijzing, namelijk van status, rollen en functies in een samenleving zonder dat je daar persoonlijk invloed op hebt. Mensen krijgen de leiding omdat ze van adel zijn. Mensen moeten dienstbaar zijn omdat ze een bepaald ras hebben. Mensen hebben een bepaalde rol omdat ze man of vrouw zijn. Ik noem dat verder toewijzing op basis van DNA. Helder, hoop ik.

Als christenen in het Westen zijn wij er de laatste eeuw in overgrote meerderheid van overtuigd geraakt dat die toewijzing op basis van DNA onjuist, zelfs een vorm van onrecht is. Ook al hebben we daar zo niet over nagedacht, het is een overtuiging die wij leven. Wij zijn net zo verontwaardigd als iedereen over discriminatie, ook over discriminatie op grond van geslacht. Wij proberen net zo goed onze dochters een goede opleiding te geven, ook als die opleidt voor een leidende functie.

Dat we deze overtuiging leven is niet te wijten aan kwalijke beïnvloeding van buiten. De kern van het evangelie zelf speelt er een aantoonbare rol in. Voor een van de mogelijke uitwerkingen daarvan verwijst ik naar m'n artikel 'Evangelie en sociale structuren' op m'n eigen website. We hebben het dus wat mij betreft niet over een geleefde overtuiging waar wij ons nodig van moeten bekeren — wat bij allerlei andere geleefde overtuigingen inderdaad hard nodig is. Zorgelijk dat we het dáár deze synode nauwelijks over hebben.

Het punt is in ieder geval niet wat onze cultuur zou vinden. Wij zelf vinden dat toewijzing op basis van DNA niet mag. Dat is bijzonder. Tot in de twintigste eeuw was er in praktisch alle samenlevingen en kerken wel degelijk sprake van dit soort toewijzing. Nog is dat buiten de Westerse wereld heel gebruikelijk. Ook de bijbel weerspiegelt in alles een samenleving waarin rollen en functies op basis van DNA toegewezen werden. Ze is bovendien over het geheel genomen geschreven vanuit de overtuiging dat die toewijzing goed was. Voorbeelden van die toewijzing als het eerstgeboorterecht en het vertegenwoordigen van een stam door de oudste, of als het koningschap op basis van afkomst, dragen zelfs bij aan de inhoud van het evangelie zelf: de Messias vertegenwoordigt ook ons niet maar op basis van zijn mens zijn, maar omdat hij de koning uit het huis van David is, de koning van het volk dat de mensheid vertegenwoordigt op basis van de geslachtslijn van Abraham.

Ondanks dat leven wij de overtuiging dat het toewijzen van rollen en functies op basis van DNA onjuist, ja zelfs onrecht is. En we doen dat wat mij betreft op goede bijbelse gronden. Geen van alle in de bijbel als goed gepresenteerde voorbeelden ervan brengen wij nog in praktijk — voor de meesten van ons op één heel klein eilandje na, dat nog steeds kleiner wordt ook: het ambt, en dan vooral het door ons geconstrueerde regeer-ambt, in een aantal adviezen al verder gereduceerd tot een klein bestuurscollege van wijze mannen. Daar moet dan plotseling wel toewijzing op grond van geslacht plaats vinden. Dat is in ieder geval vreemd.

Maar er is nog meer. Het belang van de bijdragen van zuster Klinker-de Klerck aan onze discussie lijkt mij vooral dat ze aandacht vraagt voor het geheel van de apostolische instructie over vrouwen en mannen. Dat geheel kan niet gereduceerd worden tot een rol van vrouwen in de kerk of in de kerkdienst, maar gaat over de rol van vrouwen in het algemeen, in de kerk en in de samenleving.

Dat betekent dat wij een probleem hebben. Wij leven een overtuiging waarin we het niet eens zijn met Paulus en de andere apostelen, en het niet eens zijn met de andere voorbeelden van toewijzing op basis van DNA die in de bijbel wel als goed worden gepresenteerd. Je dan in discussies over het al dan niet open staan van bepaalde functies voor vrouwen nog wél beroepen op trouw aan de apostolische instructies lijkt me niet meer integer mogelijk. In ieder geval is het voor iedereen die ons leven ziet niet meer overtuigend. Het probleem dat deputaten signaleren, dat wij geen overtuigend verhaal meer hebben om ons eilandje van laatste uitzondering overeind te houden, is ons probleem, van ons allemaal zoals we hier zitten.

Het lijkt me van het eerste belang dat we ophouden met daar overheen te lopen of te doen alsof ons dat probleem van buitenaf wordt opgedrongen en wij wel weten hoe het zit. Het komt van binnen uit, vanuit de overtuiging die wij leven. En het gaat dus ook niet over zolang wij iets anders leven dan we zeggen. Om het maar bij mezelf te houden: alle argumentatie om toch dat laatste eilandje toewijzing in de kerk overeind te houden komt op mij over als willekeur, tot en met de laatste serie ontsnappingspogingen aan ons probleem in de adviezen toe. Er bestaat geen oplossing voor een discussie die in feite neerkomt op vluchtgedrag, om toch maar niet onder ogen te hoeven zien wat we werkelijk vinden.

Daarin zijn we niet de eersten en ongetwijfeld ook niet de laatsten. Het mag best opvallen dat ook in de gang naar de aanvaarding van vrouwen in alle functies bij andere kerken niet echt een kantelpunt is aan te wijzen. Er is geen specifiek argument dat de doorslag heeft gegeven of iets wat daarop lijkt. Telkens is er na een lange lijdensweg van discussie een meerderheid geweest die in feite heeft toegegeven dat de geleefde overtuiging de echte overtuiging was, en is de discussie beëindigd. We kunnen er ook deze synode nog voor kiezen om tegen die gang van zaken nog wat tegen te strribbelen. De conclusie zal vroeg of laat toch zijn dat moet worden toegegeven dat we niet geloven in toewijzing van rollen of functies op basis van geslacht. Want dat is wat wij leven, en wat onze kinderen zien.

Tijd voor mijn tweede 'ding': theologie en waarom dat zo'n mooi vak is. Wat ik net zei komt neer op: het is in ons leven duidelijk dat wij het onder meer met Paulus niet eens zijn als het gaat om de rollen en functies van mannen en vrouwen, en dat we dat ook nog eens geen punt vinden. Dat klinkt eng, nietwaar? Sta ik te beweren wat wij zelf al schriftkritisch geworden zijn? Laat ik het daarom wat anders zeggen: in de overtuiging die we leven, dat toewijzing op basis van DNA niet mag, blijkt dat wij niet geloven dat de Heer zelf één op één van ons vraagt wat bijvoorbeeld Paulus op dit punt de Korintiërs of Timoteüs opdroeg.

Daarmee zijn we bij de theologie: wat hier speelt is de vraag hoe God zelf ons eigenlijk aanspreekt in de bijbel. Is dat een soort van één op één verhouding of niet? Kun je zeggen: als ik begrepen heb wat een bijbelschrijver ergens wil zeggen, dan heb ik begrepen wat God zelf nu tegen mij zegt, of ligt dat ingewikkelder? Ik heb intussen al heel wat mensen gelezen of hier gehoord die zeggen: het is één op één, wat Paulus schrijft dat wil God van mij. Anderen maken het iets ingewikkelder en beroepen zich op een serie teksten, bijvoorbeeld over de verhouding van man en vrouw. Dat bij elkaar wil God dan van mij. In de overtuiging die we leven gaan we er van uit dat dit echt nog een slag ingewikkelder ligt. Dat laatste lijkt mij terecht en helemaal in lijn met wat gereformeerde theologie doorgaans zegt. We leven meer gereformeerd dan we discussiëren hier. Wat de Heer in de bijbel van ons vraagt en tegen ons zegt is een kwestie van afwegen van wat hij in het geheel van zijn spreken en doen tot ons zegt, geconcentreerd rond de goede boodschap van Jezus' leven, lijden en opstanding voor ons. Daar zitten samenhangen in, het leeft, en het vraagt telkens weer een eigen theologische afweging in de gemeenschap van de kerk.

Dit is precies de reden waarom ik me op het verkeerde been gezet voel door de nadruk op hermeneutiek. De manier waarop deputaten hierover vooral buiten, maar ook wel in deze vergadering bejegend worden vind ik 'infaam en abject' (u kent het citaat). Maar het effect van die nadruk op hermeneutiek lijkt me te zijn geweest dat we theologisch niet op gang gekomen zijn. Als we klaar zijn met het in onze context verstaan van wat een bijbelschrijver in zijn context heeft geschreven, dan begint de wat mij betreft niet meer hermeneutische, maar theologische afweging van de vraag wat God zelf ons in deze tekst zegt.

Het is heel goed mogelijk om dan tot de conclusie te komen dat de Heer van ons niet vraagt wat Paulus aan de Korintiërs of aan Timoteüs schrijft — omdat we ook te maken hebben met wat de Heer ons zegt over de impact van de doop, over de gelijke redding van alle mensen door vertrouwen op Jezus, over de gaven die de Geest geeft aan wie hij wil en zijn roeping om die in te zetten, over leren leven vanuit de toekomst waarin vrouwen evengoed als mannen als koningen heersen over de nieuwe schepping, en nog veel meer. Recht proberen te doen aan die eindeloze samenhang van alles wat God ons zegt, dat maakt theologie zo'n mooi vak. Daar blokkades in opwerpen omdat op één door ons gevoelig gemaakt onderwerp de Heer wèl één op één van ons zou vragen wat een apostel van zijn directe lezers vraagt, betekent op dat punt uitstappen uit onze gewone gereformeerde benadering. Ook dat is in ieder geval vreemd.

De werkelijke beslissingen ook in het gesprek over al dan niet vrouwelijke ambtsdragers vallen niet op hermeneutisch terrein. Ze vallen zelfs niet op exegetisch terrein. Het is niet de vraag wat Paulus voorschreef. Het is tenslotte de vraag of de Heer dat ook aan ons voorschrijft. Beslissingen daarover vallen in de theologie, of je nu voor of tegen bent. De toepassingsregel dat wat in de bijbel onderbouwd wordt met onveranderlijke gronden als schepping of zondeval ook onveranderlijk en overal moet gelden, is een theologische stelling, die logisch al en bijbels zeker niet houdbaar is. Iedere vorm van beroep op een scheppingsorde is een theologische stellingname die wat mij betreft theologisch zeer aanvechtbaar is, al was het alleen al omdat de bijbel zeker zozeer vanuit de nieuwe toekomst van het komende koninkrijk denkt als vanuit het begin, en zo voort, en zo voort. Ik verwacht niet dat u het in deze dingen met me eens bent, ik probeer hier alleen maar te signaleren dat we het dan theologisch oneens zijn en dat de dan nodige theologische discussie niet met een beroep op een paar teksten beslist kan worden.

Tot dusver hebben we het over al deze dingen niet of nauwelijks gehad. We zijn theologisch niet op gang gekomen, en dus hebben we tot dusver de werkelijke discussie ontlopen.

Ik ga niet beweren dat we dat nu op deze synode, ook nog eens met alleen maar 36 mannen, moeten inhalen. Ik ga wel beweren dat wat ik tot nu toe gezegd heb genoeg is om de voorgestelde besluittekst voor wat betreft besluit 2a uit het rapport te handhaven. Wat mij betreft staat die alleen al op basis van hoofdstuk 1 en 6 uit het rapport. Laten we het besluit nemen zonder de terugverwijzing 'zoals deze in dit rapport verwoord is'. Dat scheelt misverstanden. Maar het alternatief: de visie dat naast mannen ook vrouwen in de kerkelijke ambten mogen dienen niet past binnen de bandbreedte van wat als schriftuurlijk en gereformeerd kan worden bestempeld, lijkt mij a. zo willekeurig en onderuit gehaald door wat we in werkelijkheid leven, en b. zo weinig gereformeerd-theologisch verdedigbaar, dat ook de laatste suggestie vermeden moet worden dat die toch op de een of andere manier in Gods naam opgelegd kan worden.

De consequentie die ik aan besluit 2b graag toegevoegd zou zien is dat we dit punt niet alleen uit de weg halen voor contacten met andere kerken en gemeentestichtingsprojecten, maar ook voor gemeentes zoals de mijne, waar in feite al jaren vrouwelijke ambtsdragers functioneren, tot zegen en genoegen.

Voor de rest hebben we beslist een nieuw deputaatschap m/v nodig om het verdere gesprek in de kerken te begeleiden en zijn we nog niet toe aan concrete kerkrechtelijke regelingen. Maar als we zo de spanning uit het taboe gehaald hebben kunnen we tenminste op een christelijke manier verder praten en bezig gaan met dingen die ook jongeren belangrijk vinden. In woorden van één van de studenten die ik kerkrecht mocht geven (uit het ND van 13 mei): '[...] minder aandacht voor de detaildiscussie over vrouwen in het ambt. Meer aandacht voor de vraag: hoe kunnen we de kerk zo vormgeven dat ze een aansprekend getuigenis is voor onze wereld? En: wat voor leiders hebben we daarvoor nodig?'

Bert Loonstra, Man, vrouw en de joodse wet

30-06-2014

De vrijgemaakt-gereformeerde synode in Ede heeft uitgesproken dat de Bijbel zowel de gelijkwaardigheid als het verschil in verantwoordelijkheid van mannen en vrouwen benadrukt. Daarmee geeft de synode een kader waarbinnen alle verdere bezinning moet passen. Het is voor mij de vraag of de synode hier verstandig aan heeft gedaan. Ik beperk me hier tot het aspect van de eigen verantwoordelijkheid van de vrouw ten opzichte van de man. Over het andere aspect, van de gelijkwaardigheid, zou ook wel iets te zeggen zijn, bijvoorbeeld of wel duidelijk is wat daarmee precies wordt bedoeld, en of de Bijbel die gelijkwaardigheid inderdaad leert. Maar dat laat ik hier ter zijde.

De uitspraak over de eigen verantwoordelijkheid van man en vrouw wordt natuurlijk gebaseerd op de scheppingsverhouding waarnaar Paulus verwijst. In dat verband stelt hij dat de vrouw geen leiding en onderricht mag geven aan de man. Hoe moeten we dat nu toepassen op onze eigen tijd van de geëmancipeerde vrouw? Ik denk dat we hiermee moeten omgaan naar analogie van de betekenis van de joodse wet voor heidenen die tot geloof komen.

Joodse wet

Sommige joodse volgelingen van Jezus waren van mening dat heidenen eerst joods moesten worden om volgeling van Jezus te kunnen zijn. Zij keken naar hun interne joodse positie en konden het in het licht van hun Schrift en traditie niet meemaken dat de centrale positie van de wet met al haar regels werd opgegeven. Paulus keek echter naar buiten, naar de toegankelijkheid van de boodschap van redding voor heidenen. Dat leidde bij hem tot de conclusie dat veel regels het evangelie in de weg staan, bijvoorbeeld over de besnijdenis, de sabbat en de reinheid.

En als nu eens de ondergeschikte positie van de vrouw in de kerk voor buitenstaanders vervreemdend werkt en hun in de weg staat Christus te aanvaarden? Gaan wij als kerken dan op zoek naar een sterke interne positie, gedragen door de traditie en bevestigd door een zo breed mogelijke consensus? Of zijn we erop uit, net als Paulus en het apostelconvent in Jeruzalem (Handelingen 15), die regels buiten werking te stellen die de toegang tot het evangelie voor buitenstaanders belemmeren, regels die vanuit het evangelie niet evident te maken zijn?

Evangelie

Naar mijn inzicht wijst het Nieuwe Testament ons de laatste weg. Dan is wel belangrijk, maar niet doorslaggevend voor de discussie wat de teksten over de vrouw in hun oorspronkelijke historische context precies betekenen. Waar het om draait is, of de betreffende regels zich tegenover de mensen van vandaag vanuit het evangelie laten motiveren.

Wij kunnen ons nauwelijks een voorstelling maken hoe liberaal en radicaal Paulus in joodse oren moet hebben geklonken. Waar wij in de kerkelijke discussies vaak mee bezig zijn is, dat we de lijnen die Paulus trekt om in zijn eigen niet-joodse cultuur het evangelie vrij baan te verlenen, weer gaan verabsoluteren en tot een eigen gezagsinstantie maken, analoog aan de wet. In plaats daarvan zouden we ons in de geest van Paulus moeten afvragen: helpen die regels ons in onze postchristelijke cultuur nog steeds om het evangelie zo goed mogelijk doorgang te verlenen?

Missionaire situatie

Paulus' nadenken over de verhouding van wet en evangelie werd voor hem genoodzaakt door de missionaire situatie waarin hij zich bevond. Zo zullen ook wij de regels over de plaats van de vrouw moeten doordenken in de context van de missionaire situatie waarin wij ons bevinden, terwille van het evangelie en de toegankelijkheid daarvan. Die boodschap is immers te mooi en te belangrijk om mensen daarvan met onbegrepen regels af te schrikken!

Of gaat de parallellie met de joodse wet hier niet op? In de discussie over de vrouw wordt verwezen naar de schepping. De wet en de schepping zijn echter niet twee verschillende zaken. De schepping staat beschreven in de Tora. De joden beschouwen de Tora zelfs als pijler van de schepping. En het sabbatsgebod wordt in Exodus 20 diep verankerd in de schepping.

Schepping

Toch is de sabbat volgens Kolossenzen 2 een schaduw van Christus en heiligt niemand van ons de zaterdage sabbat als rustdag. Christus gaat de wet en de schepping te boven. De trouw aan het evangelie vraagt van ons, wanneer de situatie het nodig maakt, dat wij op zijn minst een fractie van de radicale en liberale houding van Paulus hebben.